

STENOMUSEEN 28

MEDLEMSBLAD FOR STENO MUSEETS VENNER – DECEMBER 2004

Fra kaos til kontrol på 24 timer

Steno Museet åbnede sin nye særudstilling om landmåling og korttegning den 7. oktober 2004.

Overblik og gode planer er forudsætningen for, at kaos kan forvandles til orden på under et døgn. Det var præcis forudsætningen for, at Steno Museets nye udstilling *Fra land til kort* i løbet af de sidste 24 timer før åbningen gik fra nærmest uoverskueligt virvar til ro, orden og en æstetisk nydelse. Man kunne fristes til at stille et regnestykke op: hvis 1 mand kan stille en udstilling op på 8 dage, hvor lang tid er så 8 mand om det? Svar: én dag.

Smid væk og bliv klogere

Udstillingen blev åbnet med manér med mange inviterede gæster. Hans Buhl, som har været udstillingens kurator, kunne indlede sin åbningstale med at pointere, hvad det er, Steno Museet vil med sine udstillinger.

Hans Buhl sagde bl.a., at museet meget gerne vil give et indtryk af naturvidenskabens væsen, hvad den kan, hvordan den gør, og hvordan det smitter af på menneskers tilværelse. Museet vil gerne illustrere dette ved at vise genstande, lave modeller og skabe billeder af virkeligheden, så vi bedre kan forstå og overskue den.

Fortsættes side 7

24 timer før åbningen: kaos råder – 1 minut før åbningen: orden og æstetik. (Foto: Hanne Tegllus)

STENOMUSEN

udgives af Steno Museets Venner.
Bladet udkommer 4 gange årligt.
Det sendes til foreningens medlem-
mer, men kan frit hentes af alle i
museets foyer. Stof kan sendes til
Steno Museet.

Redaktion:

Knud Erik Sørensen (ansv.)

kes@kes.dk

Hans Buhl

steno hb@au.dk

Aase Roland Jacobsen

steno arj@au.dk

Layout:

Knud Erik Sørensen

Tryk:

Clemenstrykkeriet, Århus.

STENO MUSEET

Danmarks Videnskabshistoriske Museum

C.F. Møllers Allé 100
Universitetsparken, 8000 Århus C
Tlf: 8942 3975, Fax: 8942 3995
E-mail: stenomus@au.dk
Web: www.stenomuseet.dk

Åbningstider: tirsdag-fredag kl. 9-16
lørdag-søndag kl. 11-16
mandag lukket

Vedligeholdelse af medlemskab

Tidspunktet for kontingentfornyelsen er kommet. Kassereren orienterer her om proceduren.

Når man har betalt sit kontingent, kan man få udleveret sit medlemskort i museumsbutikken, som får besked, så snart jeg har registreret indbetalingen. Kortet kan naturligvis også udleveres mod forevisning af kvittering for betaling.

Bemærk, at betaling for kontingentfornyelse skal ske til mig. Den modtages ikke af butikspersonalet.

Sammen med medlemskortet udleveres årets boggave: *H.C. Ørstedes Selvbiografi*. I marts bliver uafhængede medlemskort og

boggaven sendt sammen med *Stenomusen* nr. 29. Det vil være en stor lettelse for hele administrationen, hvis mappen med kort da kan tømmes, så vi anmoder om, at kontingentet betales senest 15. februar.

Endvidere vil jeg indtrængende bede om en udmeldelse, hvis medlemskabet ikke ønskes fortsat. Benyt ikke undladelse af kontingentbetaling som et middel til at komme ud af foreningen.

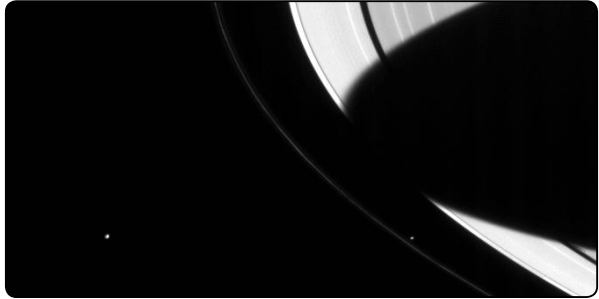
Poul Gade
Irisvej 30
8260 Viby J
Tlf: 8614 3187
poul.gade@stofanet.dk

Planetarienyt

Cassini-Huygens missionen til Saturn er i fuld gang, og nye nærbilleder fra denne verden af ringe kan forundre og fornøje.

I oktober 1997 blev missionen startet fra Cape Canaveral Air Force Station i Florida, og Cassini-Huygens var først fremme ved Saturn i juli 2004, efter at have tilbagelagt 3,5 milliarder kilometer.

Siden de første billeder kom tilbage til Jorden, har NASA kunnet studere Saturn, dens ringe, måner og mag-

Nærbillede af Saturn med to af dens måner. (Foto: NASA)

netosfære, og flere hundrede fotos fra missionen er nu tilgængelige.

Hvordan kommer det mon til at gå de næste måneder? Hvad sker der, når Huygens proben lander på Saturns

måne Titan den 14. januar 2005? Det vil være tema for Fuldmåneaftenen i planetariet den 25. januar 2005: *Med fokus på Saturn*. Se mere på www.nasa.gov/mission_pages/cassini/main. arj

En tværkunstnerisk symfoni

Karen Thastum, idépersonen bag en nye forestilling i planetariet, skriver her om projektet.

Steno Museets planetarium bliver rammen om en international kunstnerisk produktion af kunstnergruppen *Tura Ya Moya* fra Berlin og København.

I *Sextant* mødes 6 billedkunstnere med 6 komponister for at skabe et fælles værk med navigation som tema og inspiration. *Sextant* er nemlig en tværkunstnerisk symfoni

af billedkunst og musik med seks "sats". Hver sats varer ca. 10 minutter. De seks sats har arbejdstitlerne: *Tid, Luft, Stille, Desorientering, Nærhed* og *Det fjerne*.

Efter halvandet års fundraising, hvor vi bl.a. har fået støtte fra Århus Kommunes Kulturudviklingspulje, gik startskuddet med afholdelse af et *Sextant*-seminar. Halvdelen af projektets kunstnere mødtes, udvekslede ideer og holdt prøver i planetariet

Planetariet er et fantastisk multimediateater, der giver os

mulighed for både refleksion og for at eksperimentere med nye medier. Samtidig er det spændende at gribe fat i et videnskabeligt tema som navigation og sextanten som historisk instrument, og se hvilken fortolkning de forskellige kunstnerne har.

Sextant får premiere i april med 4 forestillinger i planetariet. Senere rejser *Sextant* på tourné, i første omgang til Berlin og København og muligvis også videre til andre planetarier.

Nye skoleark i medicinhistorie

Epidemier i fortid og nutid har været udgangspunkt for udgivelsen af to skoleark, som nu er tilgængelige på museets hjemmeside.

Skolearket *Smitsomme sygdomme i Danmarkshistorien* fokuserer på store epidemier som pest, spedalskhed og nutidens influenza. For at pointere den vigtige sammenhæng mellem samfund og sygdom, beskæftiger arkene sig ydermere med den voldsomme spædbarnsdødelighed før 1900.

I flere egne af landet døde hvert femte barn før sin et-

års fødselsdag. Det skyldtes bl.a. lokale husmodertraditioner, som betød, at spædbørn fik voksenmad fra de var få uger gamle. Såkaldt "Tyggemad", hvor moderen eller tjenestepigen først tyggede maden i munden, var almindeligt. Dette medførte, at mave-tarminfektioner som "Kolerine", også kaldet børnekolera, var meget udbredte og en af årsagerne til, at så mange spædbørn gik til i 1800-tallets danske samfund. Først med bakteriologi og hygiejnens gennembrud omkring 1900 blev amning og kun amning en al-

Forsiden på et af de omtalte skoleark.

ment accepteret regel i spædbarneplejen. Instruktions i ammeteknik blev netop et vigtigt arbejdsområde for de første sundhedsplejersker fra 1930'erne.

Skolearket *Kongen, kopperne og penicillinet* fokuserer på de medicinske og samfundsmæssige foranstaltninger, som blev forsøgt i kampen mod epidemierne. Vaccinationens indførelse i 1801 er her interessant, fordi den er et eksempel på en af de første succeser i et spirende offentligt sundhedsvæsen i Danmark.

Frederik VI lovgav omkring vaccination, således

"The Cow-Pock... or... the Wonderful Effects of the New Inoculation!" Coloured etching by J Gillray, 1802.

Lægernes brug af køer i behandlingen af kopper fremkaldte en uro i befolkningen. (Engelsk karikaturtegning fra 1802)

at vaccinationsattest skulle fremvises ved skolestart og vielse. Den nye medicinske teknik blev også en vigtig opgave for frivillige præster og skolelærere, som deltog i en landsdækkende vaccination af den danske befolkning.

Resultaterne udeblev ikke. Allerede efter ti års vaccinationer var kopperne væk

fra København. Sygdommen forsvandt ikke fuldstændig i 1800-tallet, men den fortsatte på et minimalt niveau sammenlignet med 1700-tallets utallige epidemiudbrud.

Penicillinets fremkomst under 2. verdenskrig var en anden milepæl i epidemibekæmpelsen, som skolearket beskæftiger sig med.

Begge skoleark henvender sig til folkeskolens 5.-9. klasse og sigter mod at blive brugt i historieundervisningen. Den 7. april vil museet lægge hus til et halvdagsmøde for skolelærere omkring brugen af skolearkene og medicinhistorien i folkeskoleundervisningen. *ms*

Efterårsferie på museet

Efterårsferiens skattejagt udgik fra Steno Museets særudstilling.

Med udgangspunkt i den nye særudstilling *Fra land til kort* kunne hele familien gå på skattejagt i alle afdelinger af Steno museet. Man kunne bl.a. blive klog på, om en af museets mange genstande var "en nøddeknækker til kokosnødder" eller "et instrument til at lave stjernekort med".

Det store gulvfoto på repositen var hele tiden betragtet af nysgerrige børn og voksne, som så nærmere på byen Århus fra oven.

I planetariet blev der kl. 10 vist *Lillestump kikker stjerner* for de mindste og stjer-

neforestillinger for hele familien resten af dagen.

I alt besøgte 2582 gæster museet denne efterårsferie. Skattejagten blev vundet af

Bjarke Hübschmann 10 år, Hørning. Shivhan Wimalanathan 10 år, Trige og Theis Kristensen 9 år, Mårslet. Tillykke til vinderne. *arj*

Det populære foto af Århus fra luften. (Foto: Hanne Tegllhus)

Ambulancen – så fin som gammel

I foråret 2004 fik Steno Museet mulighed for at lade sin ambulance gennemgå en større konservering.

Steno Museets næsten 100-årige hestetrukne ambulance har – siden ankomsten til museet – stået tørt og godt i museets medicinhistoriske afdeling. Alligevel har vi kunnet iagttage, at der enkelte steder i vognkassen har været aktivitet af borebiller, ligesom ambulancens originale grønne maling overalt sad meget løst.

Med assistance fra Falck

I samarbejde med Moesgård Museum fik vi i 2004 tilbudt

at lade hele vognen frysebehandle i en stor container, hvor temperaturen kan holdes på omkring -30° i en hel uge. Denne behandling tog livet af de hårdføre borebiller. Ambulancen blev fragtet frem og tilbage mellem de to museer med velvillig assistance fra Falck Redningskorps. Herefter blev hele vognens overflade minutiøst behandlet med en lille pensel dypet i specialmiddel for at fastlægge den løstsiddende maling. Ambulancens jernbeslag blev forsigtigt renset for rust og behandlet med en væske, som beskytter jernet, og får det til at fremstå mørkt og sundt.

Ved nøjere eftersyn viste det sig, at flere af beslagene var fint stafferede, dvs. dekoreret med maling. Også båren og den tilhørende madras blev frosset og renset. Vognens lygter er meget medtagne af rust og korrosion, og de er under behandling på konservatorværkstedet på Moesgård Museum.

Spør af slid

Konservatorens arbejde med ambulancen tog 14 dage og den løstsiddende maling foregik i museets udstilling til glæde for museets gæster. Processen blev video-filmet, så vi på et tidspunkt i forbindelse med udstillingen af ambulancen kan vise nogle sekvenser af det møjsommelige arbejde.

Det er vigtigt, at konserveringen af en museumsgenstand ikke resulterer i en total renovering og rekonstruktion af eventuelle meget slidte og manglende dele. Genstanden skal ikke fremstå, som om den lige kom fra fabrikken, men gerne bevares med de spor af slid og aktivitet, den har været udsat for. Først på denne måde vil den bibringe os historier og “afspejle et levet liv”.
ht

Konservator Gitte Sørig Thomsen fastlægger farven. (Foto: Hanne Tegllhus)

Fra kaos til kontrol...

Fortsat fra forsiden

Hensigten med den aktuelle udstilling er at illustrere, at det er videnskaberne geodæsi og kartografi, der ligger til grund for vore dages velkendte kort. At korttegning har en historisk udvikling, og at de kort, der kommer ud af det videnskabelige arbejde, skal kunne opfylde forskellige behov. Generelt kan man sige, at kort skal være nøjagtige, men alligevel ikke for detaljerede. Som Hans Buhl sagde: "Somme tider må man smide information væk, for at øge sin indsigt".

Tak til sponsorerne

Hans Buhl sluttede sin tale med at rette en særlig tak til Kort & Matrikelstyrelsen, Det kongelige Bibliotek og COWI, uden hvis hjælp og udlån af genstande der ikke havde været nogen udstilling. Endvidere takkede Hans Buhl de mange fonde og virksomheder m.m., der har ydet økonomisk støtte til projektet.

Fra kort på papir til kort i cyberspace

Den officielle åbning af udstillingen blev foretaget af direktør Jesper Jarmbæk, Kort & Matrikelstyrelsen. Kort &

Matrikelstyrelsen har gennem årene deponeret mange fine og betydningsfulde instrumenter på Steno Museet. Jesper Jarmbæk gav udtryk for sin begejstring for museet og var glad for, at man havde taget et så aktuelt tema op. Han anså kort for et administrativt redskab til brug for myndigheder og andre, der præcist skal vide, hvor noget er beliggende i forhold til noget andet. Jesper Jarmbæk anførte, at hvis den første opmålings- og korttegningsrevolution kom i midten af 1700-tallet i forbindelse med Videnskabernes Selskabs opmåling af Danmark, så mente han, at vi netop i disse år har taget hul på den næste

revolution i den kartografiske verden. Denne revolution er affødt af den avancerede computerteknologi således, at det Geografiske Informations System (GIS) nu kan implementeres i en struktur, der forbinder mange forskellige kortsystemer og databaser. Dette åbner uanede muligheder for at søge mere og mere præcis information i mange forskellige sammenhænge og på mange forskellige niveauer.

Mad og drikke til alle

Efter den officielle åbning blev alle budt på vin og opfordret til at forsyne sig med lidt spiseligt ved den opstillede buffet. *ht*

Direktør Jesper Jarmbæk, Kort & Matrikelstyrelsen, på Steno Museets "talerstol". (Foto: Hanne Teghhus)

K A L E N D E R

Fra fredag 8. oktober

Ny særudstilling: *Fra land til kort.*

Søndag 26. december kl. 20 og kl. 21.30

Ingen fuldmåneaften i planetariet. Museet og planetariet holder julelukket. Læseren opfordres til at arrangere en Gør-det-selv fuldmåneaften: *Stjernehimlen i min baghave.* God fornøjelse!

Tirsdag 25. januar kl. 20 og kl. 21.30

Fuldmåneaften i planetariet: *Med fokus på Saturn.* Om planeten Saturn, som lige nu kan ses på nattehimlen.

Tirsdag 1. februar kl. 19.30

Jydsk Medicinhistorisk Selskab: foredrag ved ph.d Søren Bak-Jensen, Medicinsk Museion, Københavns Universitet, og prof. dr.med. Torsten Ingemann Hansen, Center for Idræt, Aarhus Universitet.

Lørdag 12. februar- søndag 27. februar, dog ikke mandag 21. februar

Vinterferie på museet med aktiviteter for hele familien. Stjerneforestillinger i planetariet. Leg med eksperimenter.

Torsdag 24. februar kl. 20 og kl. 21.30

Fuldmåneaften i planetariet: *Kan man fange et stjernes kud?* Om meteoritter og stjernes kud. Vi slutter aftenen med musik under stjernerne.

Tirsdag 8. marts

I planetariet afløses forestillingen *Vinterstjerner af Vårstjerner.*

Fredag 25. marts kl. 20 og kl. 21.30

Fuldmåneaften i planetariet: *Påskeharen – den vingeløse fugl på stjernehimlen.* Stjernemyten om påskeharen med musik under stjernerne.

Tirsdag 29. marts kl. 19.30

Jydsk Medicinhistorisk Selskab: foredrag ved overlæge, dr. med. Ole Hartling, Vejle.

Onsdag 30. marts kl. 19.30

Generalforsamling i Steno Museets Venner. Sidste frist for forslag til optagelse på dagsorden er 15. januar 2005. Se nærmere information i næste nummer af *Stenomusen.*

Julen på Steno Museet

Steno Museet holder lukket torsdag 23. december til søndag 26. december samt fredag 31. december og lørdag 1. januar. Som altid holder museet lukket på mandage.